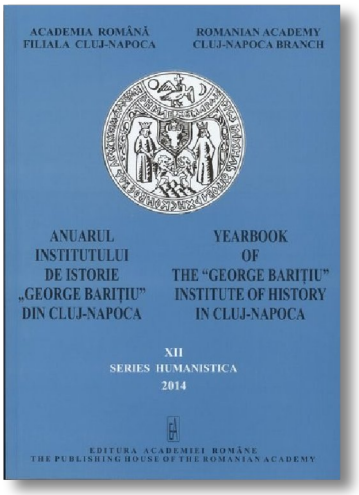

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Însemnări despre estetica artei poetice (text îngrijit și rezumat de Ionuț Isac)

Dumitru Isac

How to cite this article:
Isac, Dumitru (2014) *Însemnări despre estetica artei poetice (text îngrijit și rezumat de Ionuț Isac)*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 12, pp. 411–433. DOI: 10.5281/zenodo.22966419

© 2014: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

ÎNSEMNĂRI DESPRE ESTETICA ARTEI POETICE[1]

Dumitru Isac

Abstract. *The analysis of the manuscripts elaborated by the Professor Dumitru Isac on the themes of the aesthetics of the poetic art reveals the fact that it represented one of his major theoretical preoccupations for almost two decades. The approximation of the period they were drafted, depending on the indicated bibliography, certain data conjecturally indicated, as well as by comparison to other works, published or unedited, focuses on the interval comprised between the second part of the years 1950 and the beginning of the years 1970. But, either we take into consideration vast works, destined to be published (as the PhD thesis from 1971, entitled* The Beauty to Socrates, Plato and Aristotle*), either it is about shorter texts – as the one published hereof below –, appeared as current notes, destined to stay at this level, the complete master of the subject, the analytical effort and the synthesis attempt are immediately highlighted.* Notes on the Aesthetics of Poetic Art *(the title does not belong to the author, but it is one that we considered appropriate for the complex of thoughts on aesthetic themes to see the light of the print nowadays) may be interpreted as equal "stages" of an "essentialist" approach – meaning the difficult journey, cluttered with numerous obstacles, towards the understanding of an implicit essence of the lyric poetry. We consider that, in an ingrate ideological period, when the political factor impregnated any social life field, the perseverant search of certain arguments in favour of the identification of the specificity of the lyrical poetry, both in the Eastern critical literature and in the Western one, represented the trend towards the reach of a maximal objectivity level, although the results of the research may not be published at that time. Thus, "the short form" of certain "working" texts re-confirms, at its turn, the high exigencies of the teacher and the researcher Dumitru Isac, confessed directly by his former students and collaborators*.

Key-words: *aesthetics, poetic art, notes, history of philosophy, literary critic, Romanian thinking, Dumitru Isac*.

Poezia *lirică*: de la „liră" = poezie cântată, acompaniată, în care poetul iese în prim-plan şi-şi exprimă (comunică) sentimentele prin cuvinte, armonie, ritm.

*

Poezia a fost concepută ca artă a reprezentărilor fanteziei şi ca artă a cuvântului. Prima concepție pune în lumină elementele ei vizuale, cea de a doua elementele muzicale.

[1] Manuscrisul a fost tehnoredactat de Ionuț Isac.

*

Realitatea – exterioară şi verbală – izvor al poeziei.

*

Unde stă izvorul poeziei? E lăuntric, răsare din acel impuls nestăvilit pe care ţi-l oferă momentul *inspiraţiei*; e viaţa frumoasă care te farmecă, îţi încântă inima şi-o face să vibreze; sau sunt marii creatori din cărţile cărora ai cules adesea şi cu folos marile frumuseţi ale artei versificate?

A alege între aceşti factori, a nu vedea intima lor unitate şi necesitatea prezenţei fiecăruia înseamnă, incontestabil, a rămâne unilateral, deci greşit în rezolvarea problemei.

*

Exprimarea poetică trebuie să vină dintr-o adâncă necesitate interioară. Maiakovski: „Trebuie să pui mâna pe condei numai atunci când n-ai alt mijloc de a vorbi decât versul."

*

Expresia poetică implică *logica* (v. Baconsky, *Colocviu critic*, p. 173).

„Proza poetică" (*ibidem*, p. 174).

Există poezii pe care – cum s-a spus – e mai greu să le citeşti decât să le scrii!

1. „**ESENŢA POEZIEI**"

Să stea în faptul că „lirismul – solicitând cu precădere poeţii –, le oferă modalităţile de expresie directă şi nemijlocită a universului lor de gândire, a sensibilităţii lor şi a viziunii specifice pe care o au asupra lumii contemporane" ? (Baconsky, *Colocviu critic*, p. 6).

Poezia are totdeauna caracter liric? (*ibidem*).

*

Bielinski: „Pentru un artist adevărat, acolo unde este viaţă este şi poezie".

*

Cum observa Anatole France, odinioară geniile erau ceva mai modeste: „Azi, ne agităm fiindcă ţinem în mână o peniţă. Vrem ca întreg universul să ştie că suntem dotaţi cu oleacă de talent. Odinioară, oamenii îşi ascundeau în mai mare măsură capacităţile şi nu-şi arătau decât virtuţile. Cel mult se lăudau că şi-au făcut datoria, dar nu că au talent. Eschil a creat şaizeci de capodopere şi a inventat în întregime genul literar cel mai sublim. Dar a dorit să nu se menţioneze pe mormântul lui decât cel mai mare titlu în faţa posterităţii: *Eschil, soldatul de la Salamina*. La fel, îl bănuiesc pe Cervantes de a fi făcut în viaţa sa mai puţin caz de mâna care ţinea un toc şi care a scris *Don Quijote*, decât de cealaltă mână – cea

care-i lipsea –, aceea pe care el o pierduse în bătălia de la Lepanto apărând creştinătatea şi Spania" (cf. Nicolas Ségur, *Anatole France anecdotique*, Paris, Albin Michel, 1929, p. 50–51).

*

„Proza lirică".

„Evaziunea vegetală".

„Eternul şi contemporanul (actualitatea)".

„Poezia e picătura de apă care oglindeşte imensitatea oceanelor"? (Baconsky, *ibidem*, p. 166).

*

Poezia lucrează cu *idei poetice, imagini şi emoţii*.

*

Frumuseţea poetică a părut uneori inanalizabilă: „[…] a dovedi frumuseţea unui vers este aproape o imposibilitate: peste sensul cuvintelor se comunică o forţă misterioasă şi iraţională înregistrată numai de anumite sensibilităţi receptive fără a putea fi fixată sub forma grafică" (E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. III, p. 340).

*

Proza şi poezia se întrepătrund într-o largă zonă mediană. Există proză poetică şi poezie … prozaică.

*

Unitatea organică, indestructibilă dintre obiectiv şi subiectiv în poezia – chiar lirică.

*

Peisajul liric este extrem de bogat cantitativ şi calitativ (v. pentru confirmare şi articolul *Unitatea poeziei noastre* de S. Bratu, în „Gazeta Literară", 9. VI. 1960). Există o *unitate de orientare*: e *socială* şi *naţională*.

2. MĂIESTRIA ARTEI POETICE

Regulile ei nu sunt contestate – ele există şi trebuie respectate. Dar ele fac pe cineva poet sau reprezintă doar o generalizare, o teoretizare „post factum"? În ce măsură contribuie cunoaşterea lor la „constituirea", dezvoltarea sau manifestarea latenţelor creatoare ale unui talent? Dau ele talentul?

Despre arta poetică şi despre *esenţa* poeziei vorbesc întâi poeţii înşişi în „poeziile-manifest" pe care le conţin de obicei volumele lor.

(A se vedea: Arghezi, Blaga, Beniuc, Eminescu, eventual poeţi străini, clasici universali!).

3. **DEFICIENȚELE POSIBILE ALE POEZIEI**

Întâi: *să nu fie poezie*, deloc. Pe urmă:

a) Să cadă în intimism;
b) Id/em/ în formalism;
c) Id/em/ în inactualitate;
d) Să cadă în îngustare tematică (Evaziune vegetală, pasionalitate astrală şi astronautică).

*

G. Călinescu:

– „Imaginea nu e niciodată frumoasă în sine, ci prin ideea pe care o sugerează";
– „Poezia este tensiune intelectuală";
– „Limba nu e frumoasă în sine, ci e valabilă în raport cu gândirea individuală" („Contemporanul", 3 sept. 1965, cf. art. Ivaşcu).

*

W. Shakespeare: cel mai mare poet dramatic al tuturor timpurilor… (Camil Petrescu).

*

Vulgaritatea, grosolănia (pe plan estetic!) a expresiei lirice; imaginile „din topor", nerafinate, nestilizate. E vorba şi de „versificarea vulgară pe marginea diferitelor manifestări ale omului nou sau a diverselor evenimente" (Baconsky).

*

Poezia poate fi:

– *declamatorie*;
– *emfatică*;
– *teatrală*;

(Alte varietăți poetice)

– Poezia socială;
– Poezia filosofică;
– Poezia intimistă;
– Poezia luminilor;
– Poezia tenebrelor;
– Poezia pasională;
– Poezia tanatică;
– Poezia diversului cotidian;
– Poezia de notație;
– Poezia marilor evenimente;
– Poezia cetățenească;
– Etc., etc.

Un glumeț ar spune: nu există decât două feluri de poezie: *bună* şi *proastă*.

*

Nici cititorului nu-i place poezia plată, molâie, lipsită de nerv şi vibrație, poezia stinsă, nici aceea fals declamatorie, găunos sonoră, nesinceră, lipsită de har. Poezia poate fi şi ea: neinteresantă, plictisitoare, obositoare, ridicolă, penibilă.

*

Eul liric nou nu se reflectă numai pe sine, prin sine reflectă omenirea, societatea, clasa. El exprimă individual, nu general, o tipicitate.

4. **TALENTUL, IZVOR AL POEZIEI**

Poezia îşi revendică sursa din altă zonă decât aceea a inteligenței. „Inteligența nu este o virtute fundamentală pentru un poet, aşa cum nu este prudența pentru un militar. (Sau probitatea la un antreprenor de lucrări publice.) Ea e necesară numai în rândul al doilea. Ea critică ceea ce tu faci" (Paul Claudel, *Reflexions sur la poésie*, Gallimard, Paris, 1963, p. 8–9).

*

Versurile sunt de două feluri: versul liber sau supus unor reguli prozodice extrem de suple – versurile psalmilor şi ale profeților, ale lui Pindar şi ale corurilor greceşti; şi versurile albe ale lui Shakespeare… (P. Claudel, *op.cit*., p. 12–13).

*

Cuvântul are culoare, savoare şi încărcătură.

*

Versul creează *uşurință* şi fericire în cititor; versul îl poartă înainte, fără efort, într-o mişcare aşteptată.

Extazul poetic! Încântarea poetică!

Versul regulat e pândit de monotonie, dacă nu e mânuit de talente mari. „Nu totdeauna e uşor să produci hipnoza, dar e foarte uşor să procuri somnul" (P. Claudel, *op. cit*., p. 16).

5. **STILUL**

Aristotel: „Darul cel mai de preț al geniului e să fie limpede fără să cadă în comun" (*Poetica*, trad. Pippidi, p. 72). Aristotel admite îndepărtarea de limbajul comun prin metafore, provincialisme – evitarea banalității şi vulgarității – limbajul distins, select, artistic cu adevărat, nou, inedit.

*

Cuvintele de uz obştesc dau claritatea. Libertatea de exprimare a poeților era o problemă şi în vremea lui Aristotel. Şi atunci se găseau unii care întrebuințau „forme de nimeni întrebuințate în vorbirea obişnuită" (*ibidem*, p. 74).

*

Adevărul poeziei: „De vreme ce poetul e un imitator, ca pictorul sau orice alt artist, imitația lui trebuie să redea neapărat lucrurile într-unul din aceste trei chipuri: fie cum au fost sau sunt, fie cum se spune sau par a fi, fie cum ar trebui să fie" (*ibidem*, p. 79).

*

Aristotel: „De aceea se şi bucură cei ce privesc o plăsmuire: pentru că au prilejul să învețe privind şi să-şi dea seama de fiece lucru, bunăoară că cutare înfățişează pe cutare. Altminteri, de se întâmplă să nu fie ştiut dinainte, plăcerea resimțită nu se va mai datora imitației mai mult sau mai puțin izbutite, ci desăvârşirii execuției, ori coloritului, ori cine ştie cărei alte pricini" (*ibidem*, p. 42–43).

Apoi: „Darul imitației fiind prin urmare în firea fiecăruia, şi la fel şi darul armoniei şi al ritmului (se vede doar bine că măsurile sunt simple împărțiri ale ritmurilor), cei dintru început înzestrați pentru aşa ceva, desăvârşindu-şi puțin câte puțin improvizațiile, au dat naştere poeziei" (*ibidem*, p. 43).

*

Frumosul, după Aristotel stă în *mărime* şi *ordine* (mărime *potrivită* – nu gigant, nici pitic).

*

Strabo: „Meritul poetului e indisolubil legat de al omului, în aşa măsură că nu-i cu putință să ajungi poet adevărat, dacă înainte nu eşti om adevărat" (cf. *Poetica*, trad. Pippidi, p. 118).

*

Pentru Valéry poezia e *tehnică*, pentru Brémond e *inspirație*. (A se vedea bibliografia la *Poetica*, trad. Pippidi, p. 164–165.) Sunt oare două tipuri la fel de valabile, de creatori poeți?

*

Problema „ingenium" sau „ars" e rezolvată încă din antichitate!! Epicharm spusese că „a avea însuşiri fireşti e cel mai bine; în al doilea rând, a învăța" (*Poetica*, trad. Pippidi, p. 228).

*

Democrit: „tot ce scrie poetul stăpânit de entuziasm şi de duhul sfânt e într-adevăr frumos. Şi „Democrit tăgăduieşte că poate fi cineva poet mare fără nebunie" (Cicero).

*

Ca şi Platon, Democrit tăgăduia puterea de creație celor ce, având o structură psihică normală, nu comunicau cu lumea supranaturală. Platon: „Cel ce se apropie de porțile poeziei, fără a fi cuprins de nebunia Muzelor, închipuindu-şi că îndemânarea ea singură îi va fi de ajuns spre a-l face poet, acela nu e decât un

cârpaci, iar arta lui calculată va fi cu totul pusă în umbră de a aceluia ce a fost cuprins de sacrul delir" (cf. *Fedru*, trad. Bezdechi, p. 13).

*

Poezia – dintre toate artele, cum arăta Hegel – se exprimă (şi exprimă) în fapte spirituale, reprezentări şi intuiţii, sentimente, spunea el. Formele spirituale vin în această artă să ia locul marmorei, bronzului, culorii, sunetului – ca materiale de prelucrat.

*

Lirica: „Atunci când poetul se destăinuie, când îşi dezvăluie caracterul, gândurile, când vorbeşte direct despre ceea ce îl emoţionează, despre ceea ce constituie esenţa vieţii lui – aceasta este lirica. Atunci când el, folosind întreaga forţă a gândirii sale, a pasiunii, a convingerilor, redă tabloul vieţii poporului – acesta este epicul" (Samad Vurgun).

*

„Lirica – spunea Samad Vurgun – nu trebuie să semene cu o pasăre zburătoare care şi-a cântat cântecul şi apoi şi-a luat zborul […] O poezie lirică, un cântec trebuie să intre în sufletul omului, să-şi facă cuib în inima lui şi, ca pasărea de foc, să-l încălzească, să fie alături de el în muncă, în luptă, la bucurie ori la tristeţe, să trezească în el sentimente frumoase, înălţându-l, făcându-l mai puternic, mai inteligent şi mai bogat sufleteşte."

*

Interferenţa liricului şi epicului.

În lirică: bogăţia sufletească a poetului, ineditul, proaspătul simţirii lui, emotivitatea acestei simţiri.

Gânduri profunde, patos sincer (*poezie comică nu există sau e rară!)* – f. semnificativ!

Varietate tematică.

Bogăţie a formelor.

*

Sinceritatea sentimentului.

Sinceritatea exprimării.

(Cabotinism, mimare, gestul teatral, se joacă „roluri" de poet: „O! aceste zile mari!"

Eul sincer, liric, profund uman.

Eul cabotin.

Profunzimea trăirii, freamătul afectiv, participarea dramatică – confesiunea lirică)

Semnificaţia larg umană, *interumană* a trăirii liricii.

Originalitatea exprimării.

Greutatea fondului, aria largă a *problematicii sufleteşti* – „[…] a manifesta în poezie acele calități umane, acele forțe spirituale, care există în tine” (Isakovski, *Măiestria poetică*, p. 44).

*

„Talentul poetic nu este ceva autonom, independent de personalitatea poetului. *El este legat în mod organic, indisolubil, de lumea interioară a poetului*. El nu există în sine şi nu e decât un *mijloc de manifestare* de un gen deosebit (poetic) *a personalității poetului, a trăsăturilor sale caracteristice, a ideilor şi sentimentelor sale*” (*ibidem*).

*

„Una din calitățile măiestriei poetice este să ai o idee poetică clară, să ştii dinainte ceea ce vrei să spui prin poezia ta, şi să-ți dispui materialul în raport cu acest țel” (*ibidem*, p. 57).

*

Isakovski aprobă poezia care „exprimă sentimente umane curate şi frumoase” (*ibidem*, p. 59), corectând îngustimea de vederi în materie tematică.

*

„Ideea poetică, după cum am spus, este intenția fundamentală a poetului, este acel «principal» pe care poetul vrea să-l exprime în opera sa, acel mobil pentru care scrie” (*ibidem*).

*

Ideea poetică se poate exprima direct sau indirect (Isakovski apreciază că „tocmai aceasta-i una dintre trăsăturile specifice ale creației artistice”). „Ideea reiese parcă de la sine, independent de voința poetului, în mod logic şi natural, din acel material de viață pe care poetul îl mânuieşte” (*ibidem*, p. 60). Acest fapt îi dă o putere de convingere mai mare.

*

Ideea poetică e fundamentală în poezie, bineînțeles dacă e întruchipată artistic la nivel corespunzător: „Se înțelege de la sine, cu cât ideea este mai importantă (în sens social) şi cu cât mai viu şi mai convingător (sub raport estetic) este ea întruchipată în creația poetică, cu atât poezia este mai bună. *Dacă nu există idee poetică, nu există nici poezie* […]” (*ibidem*, p. 65).

*

Poeții înşişi ne vorbesc de necesitatea unei pregătiri generale, fără de care, neîndoios, talentul nu se poate manifesta sau se manifestă în haine sărace. „El – spunea Isakovski despre poet –, trebuie să străbată în mod inevitabil acea cale, aş zice pregătitoare, pe care fiecare în felul lui şi fiecare la timpul său o parcurge înainte de a deveni poet. Aceasta e calea dezvoltării, calea învățăturii, calea acumulării cunoştințelor şi a experienței de viață. Aceasta-i calea celei mai gândite, celei mai profunde şi mai consecvente studieri, atât a vieții înseşi, cât şi a poeziei

sub toate laturile, cu toate particularităţile şi calităţile ei" (Maiakovski, *Cum se fac versurile?*, p. 119–120).

*

Viaţa, unul din izvoarele poeziei; poetul trebuie s-o cunoască, s-o trăiască, să participe la ea, să fie un om înaintat al timpului său – să iasă din „serie", cum ar spune Beniuc.

*

„Poeţii îşi pun într-adevăr în arta lor propria viaţă şi numai în măsura în care-şi pun viaţa lor în artă – tot ce au mai scump în viaţă – opera lor poate să devină durabilă" (M. Beniuc, *Despre poezie*, p. 135).

*

Sinceritatea sentimentului: cititorul trebuie să creadă, să fie convins, să simtă că nu are în faţă pe cineva care vrea să-i provoace un sentiment, ci un semen care-şi dezvăluie un sentiment. Modul de transmisie e *simpatetic*. Când citeşti poezia, trebuie să ai impresia că cineva îşi destăinuie sufletul, trăirea lui, şi cu cât vei simţi că omul a simţit-o mai tare, mai vibrant, mai emoţionant, cu atât, ca-ntr-un vas comunicant, în tine însuţi se va ridica ecoul puternic, vei rămâne sub impresia contactului viu, nemijlocit, cu pulsul unei trăiri autentice.

Simplele vorbe sonore, „tromboanele" lirice false, locurile comune ale artizanatului poetic nu vor emoţiona, vor rămâne găoci fără miez, ridicole, bune pentru plângăreţi iremediabili, pentru naivii sentimentali.

Arta poeziei lirice îşi are, mai mult decât altele, specificul ei în faptul că eul liric se dezvăluie pe sine, se transpune în versuri, se mistuie, ca să zic aşa, se „jertfeşte" şi se epuizează în trăirile sale. Alte forme ale artei, cum ar fi arta dramatică, pot să şi „mimeze"; în poezia lirică sinceritatea trăirii, dăruirea ei în versuri este o condiţie *sine qua non*. Eul liric creator suportă din plin similarizarea cu întreprinderea – nu obligatoriu dramatică, totuşi – a vestitului şi veşnic pomenitului Meşter Manole: ca şi acesta, eul liric nu poate construi ceva trainic şi de valoare dacă nu zideşte în versuri tot ce are mai de preţ în sine. În actul creator, eul liric se consumă, se epuizează, se istoveşte. Profunditatea emoţiei e unul din stimulentele principale ale însuşi actului creator. Vibraţia puternică mobilizează toate energiile creatoare – acolo unde sunt –, ea reprezintă temperatura înaltă la care se efectuează marile aliaje inedite şi cristalizările unice. Creatorii înşişi – dintre cei mai mari, au mărturisit-o.

*

Simţirea mimată, emfatică, grandilocventă nu poate să înşele, se trădează, versul va suna gol, neconvingător, lăsând o impresie penibilă ca-n faţa unui scamator căruia i-ai zărit şmecheria sau a unui clown care n-a reuşit să te facă să râzi.

Dar ce frumos sună versul simțit, ce ecou puternic răsună în inimă când în fața ta se mărturiseşte cu discreție, candoare şi finețe *sinceritatea* unui sentiment care nu face paradă de el, ci numai se destăinuie cu discreția unei frumusețI naturale:

„Nici cupele de-argint nu-mi plac,
nici auritele pocale.
Ci dintre toate, cel mai drag
îmi e căuşul palmei tale.

Vor trece ani. Şi-nnoitoare,
cu-aceeaşi dragoste de fată,
voi bea din palma ta, de care
n-am să mă satur niciodată."
(Veronica Porumbacu, *Vor trece ani*)

*

„Cine va scrie istoria literară a acestei vremi [anii 1920–1930 – n.ns., I.I.] va trebui neapărat să țină socoteală de fenomenul ermetismului poetic şi a obscurității în poezie, ca de unul din cele mai caracteristice pentru întreaga mentalitate a vremii" (T. Vianu, *Figuri şi forme literare*, p. 156).

*

Pentru Eminescu, poezia era „haina unor idei", iar cuvântul o „coajă a înțelesului". Caragiale, Creangă, Coşbuc disprețuiau vorbele fără sens; Camil Petrescu s-a ridicat contra „ermetismului fabricat", afirmând că „poezia trebuie să aibă negreşit un conținut, să nu fie formă goală, fie ea şi formă pură […] Originalitatea, câtă e, vine din acest conținut" (Postfața la *Versuri*, 1957).

*

Împotriva ermetismului se ridica, mai înainte, în cultura noastră şi Garabet Ibrăileanu: „Sufletul unui popor înseamnă mai ales sentimentele, ideile, concepțiile sale, şi nu-l poate exprima decât poezia de sentiment şi de concepție, în contra căreia se ridică teoreticienii poeziei «nouă»" (*Cultură şi literatură*, p. 20).

*

Ce caracterizează, în fond, poezia ermetică? Sensibilitatea şi aviditatea pentru cuvântul „căutat", expresia şi imaginea „nemaiîntâlnite", prețiozitatea, concizia eliptică, impenetrabilul, spiritul claustral.

Suprarealismul cultivă, cum se ştie, automatismul scrisului căci – observă Dufrenne –, „[…] vorba, prin însuşi faptul că este auzită de cel care o proferează, nu este niciodată inconştientă şi poartă o exigență de sens până şi în nonsens. Apoi, suprarealismul n-a împins experiența până la capăt: căci o scriere cu adevărat automată trebuie să se resoarbă în mâzgăleală şi să nu mai fie în serviciul limbii

vorbite. Automatismul singur nu poate produce decât hazard şi nu o operă, şi suprarealismul e de rea credinţă dacă în acelaşi timp se lasă în seama hazardului (*s'en remet au hasard*) şi reclamă pentru el demnitatea operei. În fapt, poezia autentică nu provine din scriere. Totuşi, poetul poate fi sensibil la aranjamentul vizual al poemului. Dar nu e vorba de altceva decât de prezenţa materială a operei, de frumuseţea proprie a hârtiei sau a caracterelor […] însă poezia e o voce" (*Le poétique*, p. 10–11). Ce fel de voce, însă, se întreabă Dufrenne? Croce spunea: „Poezia e o voce interioară cu care nu se înrudeşte nicio voce umană" (*op. cit*., p. 11). Dufrenne crede că „această voce interioară trebuie să se obiectiveze într-o voce vorbitoare. Poezia se construieşte prin limbă şi ea se încarnează în cuvânt, când scrisul o conduce până la noi" (*op. cit*., p. 12).

*

Poezia simbolistă are la bază o anume concepţie filosofică, explicită sau implicită: poezia e o cale, o modalitate de dezvăluire a Ideii. (A se vedea: Baudelaire, *Correspondances*, Mallarmé etc.). După Mallarmé, Ideea poate fi numai sugerată, şi anume de muzică şi de poezia asociată muzicii. De aici, rezulta convingerea că în poezie nu sensul noţional, logic al cuvintelor interesează, ci *valoarea lor de sugestie*, care se realizează prin cuvinte misterioase, magice, noi, străine limbii, dar incantatorii. De aici: cuvinte arhaice, cuvinte cu sensuri schimbate, modificarea sintaxei. Renunţarea la raţiune şi exprimare inteligibilă. Poezia devine şaradă, mister, interpretabilă valabil de fiecare cum o înţelege. În cele din urmă, în creaţia lui [autorul – n.ns., I.I.], a căutat să transmită Ideea prin artificii tipografice.

Rimbaud
Verlaine
Jean Moréas
Verhaeren

Simbolismul cultivă „hieroglifele"…
Deci: forţa sugestivă a versului chiar lucid confecţionat – izvor de poezie (?).

*

Versul liber nu este o inovaţie a timpului nostru, prin urmare şi problema lui cunoaşte o anumită vechime. Ea a frământat decenii întregi, de un secol încoace. În aria versului liber au intrat simboliştii, pe la începutul secolului nostru [XX – n.ns., I.I.]. În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, problema s-a discutat aprins. În acei ani (1886–1900) se considera – cam cum consideră explicit sau implicit adepţii de azi ai versului liber –, că e *subtil* şi *modern* să practici această modalitate a tehnicii poetice. „Da, cu puţin înainte de 1900, alternativa era obligatorie: sau vers-librist sau parnasian" (Borschot, *Chez nos poètes*, p. 99).

Verslibrismul era o reacţie împotriva parnasianismului (care era) în declin.

(Sully Prudhomme, *Testament poétique*).

Zarva provocată de *verslibrism* n-a depăşit limite modeste în timp şi spaţiu, în primele decenii, constată Borschot în 1925. A preocupat doar câteva cenacluri literare – şi acelea slabe – în Franţa şi în străinătate.

În 1925 era o perioadă de reacţie contra verslibrismului, constată Borschot, care se aştepta la o renaştere a lui. La noi, acum, se poate vorbi de un reviriment al acestei modalităţi tehnice poetice.

Căutând să nu exagereze, Borschot recunoştea merite şi acuza lipsuri versului liber. Şi constata că versul liber nu era nici vers nici proză, în sensul în care acestea fuseseră până atunci. Deci, o nouă modalitate literară? – întrebăm noi.

*

Versul liber este o evadare a sensibilităţii din rigorile metrice care nu-i convin: „Versul liber este fragment muzical desenat după modelul ideii emotive şi nu determinat de legea fixă a numărului" (Remy de Gourmont, *Esthétique de la langue française*).

Versul liber e ca un steag de independenţă, ca o ieşire din forme comunitare şi afirmare a personalităţii proprii: „Versul individualist […] permite fiecăruia să asculte cântecul care e în sine şi să-l traducă pe cât mai strict posibil […]" (Kahn).

Verslibriştii au păstrat la început (în sec. XIX în poezia franceză) rima şi au refuzat obligaţia ritmului; pe urmă, succesorii lor au ajuns să abandoneze şi rima şi orice efect sonor regulat: „Aşa încât versul înţeles în felul acesta nu se mai deosebeşte de proză decât în virtutea unei decizii subiective care nu se manifestă cititorului decât pe calea tipografiei" (Romains et Chennevière, *Petit traité de versification*). „Versuri care n-au nici număr fix de silabe, nici ritm fix, nici cadenţă (asonanţă, rimă sau altceva), nici reper, nu sunt defel versuri" (Grammont, „Revue des langues romanes", 1924).

*

Teoreticienii problemei ne invită – cum face Borschot – la explorarea zonei demarcaţionale dintre poezie şi proză, acolo unde probabil se află noua modalitate literară. Cu ocazia aceasta sondăm şi terenul esenţei poeziei. Să-l ascultăm pe Borschot:

a) Noua modalitate poetică se diferenţiază de proză prin dispoziţia tipografică. Şi Borschot admite că nu e o simplă „formă" la mijloc. Dispoziţia tipografică accentuează ritmul, calităţile muzicale, le marchează, le face perceptibile aşa cum sunt percepute versurile. În felul acesta *se majorează* elementele poetice şi muzicale. O proză distribuită tipografic în acest fel încetează de a mai fi proză propriu-zisă.

b) Versul liber recurge la asonanţe şi aliteraţii şi astfel poate da ritmului impozanţa şi intensitatea pe care proza nu le are.

c) Nu utilizează, de obicei, elementele tradiţionale ale versurilor (rimă, cezură, accente); aduce fantezie. Deci versul liber are caracteristicile lui, *originalitatea* lui, meritele lui – după Borschot.

Dar, acelaşi estetician îi enumeră şi lipsurile:

a) Principalul aspect stă în incapacitatea sa ca mijloc muzical de expresie: *versul liber e condamnat la ritmuri impare* (Verlaine, *Art poétique*).

b) Versul liber are posibilităţi precare în privinţa ritmului; „or, ritmul este esenţa însăşi a versului" (Borschot, *Chez nos poètes*, p. 108).

*

Vers alb sau vers rimat? Pseudoproblemă. *Poezie sau nepoezie – aceasta e chestiunea*.

Nu-i vinovat versul alb că unii poeţi, în eclipsă de inspiraţie, în carenţă cu tensiunea creatoare, şi-au camuflat nevolnicia – fie şi momentană – în sofismul mai puţin discernabil al poemului în proză. Da, există un poem în proză – când e *poem* – există o proză poetică, atunci când fiorul liric de esenţă onirică o pătrunde şi-i dă suflu şi vibraţie înaltă. Dar există şi posibilitatea – confirmată cred, copios – de a da o pretenţie de poezie în vers alb, care să nu fie nici poezie, nici proză – nici laie nici bălaie –, să nu fie nimic.

*

Disputa vers alb sau vers rimat – dacă mă exprim bine –, oferă argumente şi albversiştilor. Poezia „cântăreaţă şi jucăuşă" înclină spre mecanizare, spre sonoritate facilă, spre o anumită constrângere a gândului şi emoţiei care, ca fenomene psihologice, nu-şi au geneza în versuri. Nu rareori poezia rimată şi măsurată devine melopeică, o litanie cu care poţi merge la nesfârşit. E o formă care poate părea tocită. În orice caz, rămâne fapt că există volume, din poeţi consacraţi, care-ţi dau totuşi impresia unei anumite monotonii. E vina versului ca atare sau denotă insuficienţe inerente autorului, în special insuficienţa propriei înnoiri, incapacitatea variabilităţii, carenţa ingeniozităţii lui? Fireşte, numai alternativa a doua e valabilă. Doar e ştiut că Eminescu n-a lucrat în vers alb, iar poezia argheziană e alt monument care poate fi invocat ca argument în cauză.

Nu se pot ridica obiecţii principiale împotriva unei modalităţi poetice sau alta. Sunt de condamnat însă imposturile.

*

Despre obscuritatea în care înţeleg să se înnămolească unii din poeţii noştri s-a vorbit îmbelşugat şi caustic. Confidenţa limpede, simplă, străvezie, accesibilă mai oricui, ce haz ar avea – gândesc, probabil, unii poeţi? Şi într-adevăr ei reuşesc să dea deseori lucruri destul de hazlii, optând pentru zona exprimării obscure. E mai interesant ca omul să nu priceapă dintr-odată, să se încrunte, să caute să dezlege, să descifreze – li se pare lor. Dar munca poetică, fireşte, nu e o treabă de rebusist, nici de problemist al tablei cu 64 de careuri. Poezia e altceva decât un simplu joc al minţii; menirea ei e *să comunice ceva*. Într-adevăr, autoconfesiune câtă vreme îl porţi în gând, confesiune când îl scrii, produsul liric se adresează cuiva. Ca atare, poate fi neserios şi ridicol, poate chiar insolent, să te adresezi cuiva păsăreşte sau simplu „preţios".

*

„Dacă s-ar găsi norma capodoperei atunci s-ar întâmpla un lucru înspăimântător, vrednic de laboratoarele vechilor alchimişti. S-ar produce o dezolare de apocalips, fiindcă arta însăşi ar dispărea. Când am şti cum se face o poezie genială toţi am deveni mari poeţi şi arta s-ar preface în industrie" (G. Călinescu, *Principii de estetică*, p. 16).

*

„Sunt foarte mulţi poeţi care nu sunt propriu-zis filosofi în sensul academic al cuvântului, dar care pornesc de la acele aspecte ale vieţii care formează totdeodată obiectul de predilecţie al filosofului. Cu alte cuvinte, aceşti poeţi simt poziţia lor în univers fără s-o analizeze prin noţiuni" (*Ibidem*, p. 122).

Putem considera ca unul din izvoarele poeziei meditaţia filosofică sau – fiindcă nu e vorba de o filosofie riguroasă – de contemplaţia filosofică.

*

Măiestria – cum spunea Beniuc, este „puntea de aur pe care poezia trece de la poet la inima cititorului" („Gazeta literară", 28.IV.1960).

Esenţa poeziei: *a zugrăvi realitatea în cuvinte. E o cântare în cuvinte a realităţii*.

*

Critica n-a obosit în a evidenţia – până la şablon – realizările şi lipsurile din poezia noastră contemporană. Valorificând şi evidenţiind cu generozitate dreaptă creaţiile de seamă, memorabile, critica s-a îndreptat riguros spre lipsurile şi greşelile ce se semnalează mai ales în rândurile tinerilor poeţi: simbolismul uzat, lipsa de emoţie sinceră şi adâncă, simplism şi banalitate, facilitate, convenţionalism, paupertate lirică, idilism, exterioritate, arbitrarietate, caracter festiv, obscuritate, preţiozitate, lipsă de mesaj, imagistică confuză.

*

După cât cunoaştem, se pare că poeţii înşişi au cam renunţat la procedeele acuzate mai sus. Şi credem că au făcut bine. Nu acesta e procedeul de a fi „popular", nu în felul acesta se preia şi se valorifică în poetica iscălită marile valori lirice ale tezaurului folcloric. Dacă nu poţi „prelua" reţeta versului arghezian sau eminescian, de ce ar fi valabilă operaţia în cazul baladei populare care, în creaţiile ei de seamă, nu le stă mai prejos? Pe urmă, nici poeţii cu iscălitură nu-şi pot îngădui să se repete, să se copieze pe ei înşişi. De la o poezie la alta ei trebuie să ofere ceva nou, inedit – în orice caz, aceasta e cerinţa maximă şi de principiu. Vorba des repetată a maestrului Arghezi că se simte la fiecare poezie un „debutant" îşi are tâlc adânc, în care ne-am îngădui să includem şi interpretarea că simte de fiecare dată efortul *noului*, al *nemaispusului*.

Poeţii renunţă bucuros, pe cât pot, la împrumutarea unor forme date în circulaţie de alţii.

*

Este lucru ştiut că talentul n-a fost repartizat de natură pe măsura dorinţei şi chiar a strădaniei de a scrie versuri. Ba mai mult, chiar atunci când el există, pare să fie capricios, nu e un instrument docil care să lucreze automat şi sigur, lucrează de multe ori fluctuant şi inegal, mai ales când posesorul talentului nu-i oferă toate condiţiile reale de manifestare.

„Inflaţia poetică", dacă ne putem exprima aşa, poate să aibă ca unul din izvoare şi impresia că scrierea de versuri e o treabă uşoară. Dar e clar că poezia reclamă, în esenţă, ca orice artă, *dotaţie* şi *măiestrie*.

*

Poezia îşi are „legile" ei, oricât de *spontană* pare – nu vine „de la sine", miraculos; are nevoie de o pregătire, de o bază, trebuie să respecte anumite condiţii.

*

S-ar părea că avem puţine lucruri noi de spus. Fie şi aşa. Dar atâta vreme cât fenomenul poetic persistă în a prezenta anumite deficienţe, rămânând rezistent la observaţiile criticii, ce poate face mai bun critica decât să persiste şi ea, într-un fel sau altul, să-şi spună în continuare cuvântul?

*

E foarte firesc, explicabil şi admisibil ca foarte mulţi oameni să dorească a fi poeţi, prozatori, artişti în general, la fel cum alţii doresc să fie medici, ingineri, militari etc. Se întâmplă însă că nu există încă modalitatea de a prevedea dacă cei ce doresc *pot* într-adevăr să fie scriitori creatori. Singurul examen, singura probă, cardinală, e creaţia însăşi. De aceea, în acest sector al muncii umane nu te întreabă nimeni de diplomă şi certificate şi nici nu i-a trecut cuiva prin minte să legifereze aşa ceva. Editurile şi redacţiile sunt expeditiv-practice: reclamă documentul suprem, *manuscrisul*. Valoarea lui vorbeşte singură. Numai ea atestă posibilităţile şi măiestria.

Prin urmare, mai întâi trebuie să scrii, să încerci, încă în neştiinţă de cauză, în incertitudine, în frământarea dramatică dintre speranţă şi teamă. Şi cum toate începuturile sunt fragile, stângace, lacunare – talentul chiar dacă există, mai cere condiţii de creştere şi uneori se mişcă greu la treabă –, producţia obiectivă cunoaşte zona clar-obscurului, a acelui „parcă e ceva, parcă nu-i", care înclină balanţa de la sumbrul „coş" spre generosul „bun de tipar". Aşa că, şi editurile şi redacţiile îşi pot justifica întrucâtva unele eşecuri în raport cu „începătorii". Rămân însă ceilalţi – „consacraţii". L-ai publicat o dată, de două, de cinci ori, i-ai mai scos şi un volum, critica a mormăit câteva laude în doi peri, ce te faci cu el când vine din nou, cu lucrări mai slăbuţe de data asta? Totuşi e un „nume" oarecum, a mai publicat, are şi „volum" … Ne aflăm, cum s-ar zice, în plin lanţ al slăbiciunilor.

Lanţ care se întăreşte şi se complică inimaginabil când e vorba de autori într-adevăr consacraţi. Consacraţi pe bună dreptate, dar care nu au căutuşi de puţin

obligația să dea în permanență lucruri geniale. Le scapă şi lor câte ceva, câte un rebut. Cum să refuzi publicarea? Mai ales că nici critica nu va lua atitudine; în cel mai rău caz va tăcea.

Şi aşa se face că mai apare încă poezie slabă şi chiar în cantitate mare. E una din constatările fundamentale pe care le-au făcut şi autorii articolului *Critică şi poezie*: „[…] pe lângă multe versuri bune, apar încă destule versuri proaste. Ne referim aici la acele texte care adesea nici nu merită numele de poezii, la acele producții care în mod indiscutabil sunt lipsite de orice valoare, se reduc la versificarea fără nicio expresivitate a unor lucruri comune, păcătuiesc împotriva cerințelor elementare ale poeticii, dau dovadă de prost gust, compromit tema tratată, se caracterizează printr-o jalnică primitivitate a mijloacelor de expresie, n-au simțul proprietății cuvintelor, sunt compuneri şcolăreşti, stângace, la locul lor poate, cel mult, într-un album de domnişoară, dar în niciun caz în pagini de revistă sau volum” (p. 125–126).

*

Poezia e discurs şi colocviu, e o comunicare, o confidență a celui ce a descoperit ceva nou, interesant şi ține să-l comunice, să-l împărtăşească şi altora. Principalul nu este de a ajunge la tribună şi a vorbi. (Din păcate mulți se mulțumesc cu atât.) Principalul este dacă spui ceva nou într-adevăr, interesant, plăcut, instructiv, emoționant, înălțător.

Dacă expozeul poetic n-ar cunoaşte calea oarecum indirectă dintre autor şi lector ci s-ar găsi în comunicare directă, verificarea eficienței poetice ar fi realizată, controlul actului de creație ar fi mai sigur. În fond, prin poezie vorbeşti oamenilor, le spui ceva care vrei să le placă, să le mişte gândirea şi inima, să-i intereseze, eventual să-i entuziasmeze, vrei să le arăți ingeniozitatea ta de gândire, valorile de viață pentru care pledezi. Da, *poezia este o pledoarie*, a fost întotdeauna – poezia *bună* … şi ca intenționalitate, *oricare*. Dar ce gândesc de obicei acei poeți care cad victimă câte unei interlocuții în care partenerul le povesteşte anecdote ultra-„fumate”, le relatează plat şi interminabil ceea ce ziarele au consemnat ca fapt divers cu săptămâni înainte, intră în analize exhaustive de fapte diverse văduvite de orice importanță? Ce-i mai penibil şi insuportabil decât multiplicarea serială a platitudinii, vârtelnița verbală a nimicului? Poetul ar căuta în acest caz să-şi salveze cu orice preț timpul, să-şi cruțe celula nervoasă de asalturile pisălogului, ar lansa imprecații justificate contra cronofagului şi ar respira uşurat în caz de izbândă.

*

Esența socială a omului este complexă şi bogată; ea nu poate fi schematizată, pauperizată, redusă, abstractizată. Viața însăşi e aşa, ca şi natura, inepuizabil de bogată. Poezia, ca şi ştiința, ca şi filosofia – poate mai mult decât ele – trebuie să țină seama de bogăția concretului pe care nu-l poate substitui cu esența, abstractă, deşi în permanență e chemată să țină seama de această esență.

Aici, poate, s-ar cuveni să facem loc observației că poezia, ca oricare formă de artă, are printre misiunile ei mari şi pe aceea de a vitaliza, de a fi un tonic al sufletelor, o răscolitoare de energii. Nu văd la ce poate fi bună o poezie care te deprimă, te demoralizează, te scârbeşte de viață; o poezie sumbră, pesimistă, nihilistă contravine vieții, se anulează pe sine. Problema devine complexă fiindcă umbra, negativul sunt deseori necesare pozitivului, dar aceasta e problemă de complexitate, nu o dificultate: negativul nu-şi are rațiune decât prin posibilitățile de a trece în contrariul său, altfel, arta se ridică împotriva omului, ceea ce este absurd.

Eul liric autentic nu se poate însă depersonaliza, nici nu trebuie. El se cuvine să rămână întreg, multilateral, o flacără vie care arde, trăieşte, nu o insignă, o emblemă.

*

Faimosul arhitect, urbanist, pictor şi poet Le Corbusier spunea cu privire la raportul dintre poezie şi tehnică: „Tehnica a lărgit câmpul poeziei. Ea n-a închis orizonturile, n-a ucis spațiile şi n-a încătuşat poeții. Prin precizia uneltelor de măsurătoare, ea a deschis fantastic spațiile în fața noastră, şi în consecință visul: lumile stelare şi profunzimile amețitoare ale vieții pe pământul nostru. Vis, poezie, țâşnesc în fiecare clipă din progresul tehnic" („Contemporanul", 3 septembrie 1965).

*

A face versuri nu e totuna cu poezia. Orice ins cu ştiință de carte – observa Isakovski – poate învăța relativ uşor să facă versuri, să folosească diferite ritmuri, să rimeze versurile etc., fără ca aceasta să presupună totdeauna un talent poetic. Şi grafomanii fac versuri care arată, pare-se, „bine": au rime, respectă ritmul, ba mai mult, au şi un conținut oarecare. Dar totul este redat atât de plat, atât de lipsit de orice expresivitate, atât de sărac încât nici nu mai poate fi vorba aici de talent. Versurile lor amintesc poezia doar prin forma exterioară, nu conțin însă nimic cu adevărat poetic.

*

Artistului îi trebuie *luciditate* (spirit critic şi autocritic), *competență* (cunoştințe în materie şi un gust format) şi *pătrundere* (forță de analiză, gândire, sensibilitate).

*

Am mai adăuga conştiința gravă a unei înalte şi poate incomode misiuni – căutarea majoră, sentimentul unei fapte extraordinare (Beniuc; Arghezi, *Psalm*, *Cuvinte potrivite*).

„Ispitele uşoare şi blajine
N-au fost şi nu sunt pentru mine…"

*

Poezia adevărată, major realizată, se impune unei lecturi repetate, unei lecturi perpetui. Nimic mai trist decât o poezie peste care treci fără revenire, o poezie care

pentru tine a murit, a trecut în anonimat şi nefiinţă odată cu lectura ultimei silabe. Poezia adevărată – ca orice operă de artă autentică – e veşnic vie, atrăgătoare, emoţionantă. De câte ori ai sta să citeşti Eminescu, Arghezi, Topârceanu!

*

Mulţi dintre poeţii noştri uită că se adresează cuiva; poezia lor e un *soliloquin*, se întoarce *în sine*.

*

Concizia e absolut necesară poeziei.

*

Organicitatea (unitatea arhitectonică): „O particularitate fundamentală a operelor de artă e organicitatea lor. Ele formează un tot coerent, în care părţile se condiţionează reciproc şi stau într-o relaţie intimă cu întregul, aşa cum se întâmplă cu elementele unui organism". (Ov. S. Crohmălniceanu, P. Georgescu, „Viaţa Românească", 12, 1959, p. 129).

*

Expresivitatea versului o dă:
1) *imaginea* (*imagismul* ia imaginea ca scop în sine). Imaginea se creează prin *comparaţie*;
2) *metafora*;
3) *hiperbola*.

*

După Paul Valéry, pasajul de la textul prozei la poematic se face prin „orchestrarea izvoarelor muzicale ale limbii". Poetul ar fi un muzicant (Brémond nu-i de acord). Brémond vrea mai mult: pătrundere până la „muzica sferelor"; el invocă „sufletul nemuritor", vorbeşte de „fluidul misterios", curentul care traversează armonia muzicală – invocă „păcatul originar". Şi punctul final: poezia e o chemare din interior, o greutate care vrea să ne precipite „către acele auguste arcane, unde ne aşteaptă, unde ne cheamă o prezenţă mai mult decât umană…" Fiindcă, în fond, artele „aspiră toate, dar fiecare prin intermediarele magice care le sunt proprii – cuvintele, notele, culorile, liniile – ele aspiră toate să ajungă rugăciune" (Cf. T. Vianu, *Istoria esteticii*, p. 281).

Ne-am lămurit!

*

Importanţa *ritmului* ca element psihologic iniţial în declanşarea procesului creaţiei poetice e confirmată de Maiakovski – şi fusese semnalată chiar de Paul Valéry (Vezi T. Vianu, *Istoria esteticii*, p. 292).

*

Ar fi oare greşit să atribuim poeziei ca specific al ei un element incantaţional de ordinul melosului, bazat pe fluenţa ritmului, pe mişcarea continuă, fără fisuri şi

stridențe, în care se angajează deopotrivă „discursul" şi emoția? Ar fi vorba, firește, doar de aspectul propriu ca modalitate artistică, gen literar considerat nu după forma exterioară, ci după o modalitate interioară, intimă, a dezvăluirii prime a conținutului, forma cea mai adâncă şi mai autentică – aceea în care conținutul are prima sa revărsare, forma cea mai impregnată de conținut.

*

De vreme ce nu se găseşte nimeni – credem – să conteste în mod serios că poezia e un gen literar existent şi bine distinct, principial nu se poate vorbi decât de eventuale dificultăți în definirea lui. *Ceea ce există se şi poate defini*, dacă nu într-un mod „definitiv", atunci, evident, cu aproximațiile impuse de complexitatea obiectului. Era, credem, una din sarcinile principale la care se cuvenea să facă față articolul atât de tăios – şi pe drept! – publicat în „Viața Românească" de Ov. S. Crohmălniceanu şi Paul Georgescu. Dar, după „execuții" atât de strălucite ale diverselor încercări de a defini specificul poeziei, trebuia să se dea ceva în schimb, ceva pozitiv, să nu rămână câmpul gol, pustiit, care să lase impresia nerezolvabilității problemei.

*

„Ultima taină a farmecului" liricii eminesciene, o vede un bun cunoscător al ei, cum este Tudor Vianu, în *armonia ei muzicală*. „*Seducția ei profundă este de ordin muzical*" (*Poezia lui Eminescu*, p. 141). Din păcate, esteticianul nostru trece armonia în rândul „iraționalului", reluând şi amplificând impresia de „mister" în jurul creației poetice. Este de reținut însă importanța sugestiei muzicale ca factor inițial în procesul creației lirice. Nu este întâmplător faptul că şi Maiakovski insistă asupra lui – căutătorii „definirii" poeziei şi-ar putea îndrepta eventual cu folos atenția spre el. „Această sugestie muzicală primordială constituie sâmburele cel mai adânc al inspirației lirice, dar în acelaşi timp atmosfera în care se dezvoltă şi care stăruie în amintirea cititorului, chiar când detaliul imaginilor şi al ideilor au dispărut" (*ibidem*, p. 142).

„Un adevărat, un mare poet liric este totdeauna creatorul unei armonii unice şi Eminescu face parte dintre aceştia" (*ibidem*).

*

Socotim că unele aproximări ale esenței liricii sunt şi juste, şi utile. Al. Dima, într-un temeinic articol publicat în anul trecut (*Asupra stadiului actual al poeziei noastre*, în „Gazeta literară" din 15.X.1959) semnala că „o trăsătură fundamentală a adevăratei poezii lirice a fost – în toate epocile – prezența răscolitoare şi năvalnică a afectivității". Sesizând în acelaşi timp conținutul de idei şi confesia unei atitudini concrete, implicată în orice poezie cu temă contemporană, autorul preciza: „Poezia lirică e, prin urmare, un gen literar complex şi complet ce se dezvoltă pe baza afectului, dar nu neglijează – în niciun caz – forțele intelectului şi ale voinței."

*

„O altă trăsătură de seamă a liricii a fost apoi totdeauna integrarea, în cuprinsul ei, a marilor interese şi preocupări umane, printre care cele majore se leagă – cu toate fibrele – de actualitatea cea mai vie şi mai imediată” (Al. Dima).

*

Savin Bratu (*Virtuţile poeziei*, în „Gazeta literară”, 22.X.1959) ridică problema criteriilor de apreciere a poeziei actuale – problemă centrală atât pentru direcţionarea criticii de resort, cât şi pentru elucidarea esenţei poeziei. Acest fapt se vede clar şi din felul cum pune Savin Bratu problema: când anume o poezie care se dă ca atare este sau nu într-adevăr poezie? Şi el caută, de fapt, o definiţie şi ca orice bună definiţie îşi dă seama că e necesară stabilirea *diferenţei specifice*. Ne place, de asemenea, şi felul cum Savin Bratu întâmpină teza „inefabilului”. Această teză difuzează ideea că în esenţa poeziei ar sta ca un sâmbure un „ce” inexprimabil prin cuvinte. Să mai spunem că aşa ceva introduce ideea unui „mister”, a unui „inexprimabil”, prin urmare a unui „inconceptibil” şi deci „incognoscibil”? Nu e mai bine ca, în cursul cercetării, când întâlnim anumite dificultăţi în echivalarea verbală a sesizărilor analizei să spunem că ne aflăm în faţa unui fenomen pe care, eventual, nu-l putem *încă* exprima în cuvinte?

În partea de critică a poziţiilor cu care nu e de acord, Savin Bratu e clar şi concludent. În momentul însă, în care el însuşi dă de greul problemei şi vrea să-l depăşească, lucrurile încep să se complice şi se pare că el însuşi cade în mrejele aceloraşi lipsuri incriminate la alţii. Astfel, după ce atrage atenţia asupra „unităţii indestructibile” a unor anumite elemente în cadrul poeziei, precizează: „Specificitatea de fond a poeziei ar consta însă în intensitatea afectivă a reflectării realităţii, în transmiterea, în primul rând, a sentimentelor poetului […] Principalul în poezie ar fi deci, după mine, caracterul ei liric, de comunicare a afectivităţii şi a personalităţii poetului.”

Ni se pare nu lipsită de interes constatarea lui Savin Bratu că există „o *artă a cuvântului* deosebită pentru poezie în raport cu aceea a literaturii «prozaice»”.

*

De altfel, partizanii „inefabilului” – dacă sunt – nu vor găsi nesemnificativă compania de idei cu adepţii „poeziei pure”… „Sunt încă în poezie unele lucruri negrăite şi care nu se pot explica – afirma «părintele» Rapin. Aceste lucruri – continua el – sunt misterele ei. Nu există precepte pentru a explica aceste graţii secrete, aceste farmece imperceptibile, toate aceste ascunse plăceri ale poeziei, care merg la inimă” (T. Vianu, *Istoria esteticii*, p. 274). Teoreticienii poeziei pure, printre care nu întâmplător au fost *abatele* Dubos, *abatele* Brémond etc., căutau o „spiritualizare” şi misticizare a poeziei, cu văditul sens de a-i arunca izvoarele în zona obscură a „miracolului”, a „harului” divin. Orice poem – afirma Brémond – datoreşte caracterul său propriu poetic prezenţei, iradierii, acţiunii transformatoare şi unificatoare a unei realităţi misterioase, pe care o numim poezie pură. Şi, în

continuare, nu vorbea abatele Brémond de „grația poetică”? Nu etala el copios convingerea în caracterul irațional, inexplicabil, neconvertibil în termeni de analiză lucidă, al procesului creației poetice? „Influența secretă” este o invitație deopotrivă de confuză şi urgentă, spunea el. Se pleacă în noapte fără bagaj, uneori fără busolă. „Pentru a citi un poem cum trebuie, vreau să spun poetic, nu ajunge, şi de altminteri nu-i totdeauna necesar de a-i prinde sensul” (*ibidem*, p. 275). Brémond ne vorbea de „victoria poeziei asupra rațiunii”. Pentru el, esența poeziei e o vibrare pur formală, un fluid misterios care nu solicită nici concursul nici recepția rațională – valabil indiferent de conținutul intelectual al versurilor – chiar făcând abstracție de el.

Pledoaria bremondiană vizează abilitarea non-sensului ca sursă de sugestie poetică, pipăirea şi recomandarea obscurității, absconsului, contra raționalității, lucidității, ideii şi judecății. *Sensul ar fi o povară pentru poezie*, un element nociv care îi taie aripile, îi seacă valoarea. Poezia ar răsări din magia cuvintelor, dintr-o misterioasă virtute a asamblării lor, a sonorității, forței lor de sugestie.

Tot ceea ce ne-ar putea convinge astfel de pledoarii este că în poematizare intră o certă armonie interioară care dă unitate de neatins atunci când realizarea este deplină; şi ne mai conving de valoarea sugestivă a discursului poematic inclusiv valențele emotive ale cuvântului. *Dar poezia nu se reduce la atât*, şi aici e vorba numai de un element formal, deşi de factură interioară.

*

Teoria inefabilului ca esență a poeziei este de resortul „purismului”, care pune pe al doilea plan – lipsit de grația şi caratele poematicului esențial – tot ce e, în versuri, de natura raționalului, imaginației şi sensibilității. Prin urmare, circulația „inefabilului” în unele analize critice ale poeziei noastre e o vădită cochetare, chiar dacă nu conştientă, cu teza bremondiană că inefabilul ar fi „calitatea proprie poetică” (cf. T. Vianu, *Istoria esteticii*, p. 278).

*

„Întoarcerea programatică a poeziei către formula unui simplu joc conține un ascuțiş puternic împotriva meditațiilor saturate de gândire filosofică ale marilor romantici” (T. Vianu, *Filosofie şi poezie*, p. 27). Théophile Gautier, inițiatorul (?) doctrinei „artă pentru artă”, îi dă această formulare: „[…] În artă dispar toate evenimentele şi nu rămâne decât singură frumusețea. Muza este geloasă; ea are mândria unei zeițe şi nu recunoaşte decât autonomia ei. Îi repugnă să se pună în slujba vreunei idei, căci este regină şi în regatul ei totul trebuie să i se supună” (cf. *ibidem*).

*

„*Contaminația* (forța de…) lirică…”

Reflexivitatea, meditația dă un plus de perspectivă şi de adâncire a emoției lirice.

*

Istoria creaţiei poetice semnalează compatibilitatea deplină între conţinutul filosofic sau chiar ştiinţific şi expresivitatea lirică. Formează aici o categorie aparte (v. T. Vianu) poeziile în care ideile filosofice capătă expresie directă şi cele în care acestea sunt sugerate, deci „implicate" în prelucrarea plastică a imaginilor. (Ex: *De rerum natura* sau *Faust*). Primele comunică idei, o doctrină, în mod manifest, celelalte au sensurile convertite în material plastic. (*De rerum natura* e *poemul unei filosofii*; *Faust* deţine *filosofia unui poem.*) Există „*expuneri doctrinare în versuri*".

6. **POEZIA DE IDEI**

Existenţa latentă a ideii în imaginea poetică (aceasta e soluţia?!).

*

Ferindu-se mereu de a recunoaşte definibilitatea poeziei, G. Călinescu ajunge în cele din urmă la ceva ce seamănă totuşi a definiţie: „poezia este un mod ceremonial, ineficient de a comunica iraţionalul, este *forma goală a activităţii intelectuale*. Ca să se facă înţeleşi poeţii se joacă, făcând ca şi nebunii gestul comunicării fără să comunice în fond nimic decât nevoia fundamentală a sufletului uman de a prinde sensul lumii" (*Principii de estetică*, p. 99).

*

Lirismul n-a fost dezvoltat în mod deosebit în poezia greacă şi romană; despre poezia lirică anume, Aristotel nu şi-a rezervat să ne vorbească în *Poetica* sa şi nici în vreo altă lucrare.

*

„Poezia pură": poezia care-şi trage virtuţile exclusiv din „muzicalitatea" cuvintelor, din structura formală a versurilor.

*

Esenţa poeziei e în conţinutul de idei şi sentimente – forma artistică vine pe urmă, e indispensabilă, dar acest conţinut e *determinant* (Goethe, vezi M. Breazu, *Cunoaşterea artistică*, p. 244–245).

*

„De la Homer la Victor Hugo şi de la Eminescu la Arghezi, nu simpla sonoritate a rimei, nu pura cadenţă a ritmului a dat oamenilor marile satisfacţii artistice ale poeziei de calitate, ci *mesajul* care era transmis în această modalitate, ţinând seama de toate exigenţele indispensabilei măiestrii artistice. Adevărul acesta este valabil nu numai pentru arta poetică, ci pentru artă în genere. Dincolo de inovaţiile formale şi de subiectul accidental, ceea ce era adânc uman, legat de viaţa autentică a oamenilor din fiecare epocă istorică – arta s-a transmis de-a lungul generaţiilor şi face şi astăzi să vibreze mii şi milioane de inimi. Acest *conţinut* ideologico-emoţional a dat artei mari, totdeauna, caracterul său popular, în cel mai înalt înţeles al cuvântului" (M. Breazu, *op. cit*., p. 245).

*

„Oricât de minunate ar fi ideile unei poezii, oricât de puternic ar răspunde ea la problemele actuale, dar dacă n-are în ea poezie, nu poate conține nici idei minunate şi niciun fel de probleme şi tot ce-am putea remarca la ea n-ar fi poate decât o intenție minunată prost realizată” (V. G. Bielinski, cf. Egorov, *Arta şi viața socială*, p. 74).

*

Poeții au oroare de „tratate” de poezie, adică de indicatoare, reguli, coduri etc. (Deşi se poate constata că mai fiecare poet meditează asupra operei sale şi, generalizând, ne dă într-un fel sau altul şi o „ars poetica” – bineînțeles, tot în versuri! Nici munca criticilor nu-i din cele mai agreate, începând de la Eminescu!). Ei spun – şi au dreptate – că acestea nu folosesc la nimic; izvorul poeziei nu stă în cunoaşterea şi aplicarea lor exterioară, mecanică. Fluxul poetic e de esență şi adâncime mult mai complexă, nu-i treabă de artizanat.

Poeții au perfectă dreptate, aici. Pisălogeala didactică ar fi meschină şi mărginită – practic neavenită.

Asta nu însemnează că procesul de creație poetică nu-i analizabil, că nu se poate merge analitic la elemente, la condiții, cauze, şi că nu s-ar putea face generalizări cu valoare foarte larg normativă asupra lor, fără a se merge câtuşi de puțin la încorsetarea cazuistică.